

Kirsten Andersen

Jødisk hermeneutik i en dekonstruktiv kontekst

Jødisk hermeneutik med skriftsyn, rabbinsk overleveringspraksis og kabbalisme har været en del af 70'erne og 80'ernes litteraturteoretiske metodediskussion i Nordamerika. Det siger næsten sig selv, at en sådan forskydning af jødisk hermeneutik til en tekstteoretisk kontekst, løsrevet fra jødiske rabbineres autoritet og afskåret fra en traditionsbunden praksis, rummer en forandring af "kættersk" tilsnit. Det gør den, fordi forskydningen indebærer en bevægelse fra en fokusering på lovens etiske dimension til den æstetiske. I det første tilfælde udmøntes loven i aktuelle bud og adækvate spekulationer om Gud, mens det i det andet tilfælde er de formmæssige og funktionalistiske sider af den jødiske hermeneutiks stadige aktualisering af loven, der betones med henblik på formuleringen af en poetik (Harold Bloom) og en hermeneutik (Susan Handelman). I lyset af dekonstruktionens udjævning af forholdet mellem digt og kritik er der tale om formuleringen af en poetisk hermeneutik.

Den litterære rabbinisme og kabbalisme, som vi her skal koncentrere os om, er altså af forholdsvis ny dato, opstået i og omkring dekonstruktionismen og revisionistisk tekstkritik. (Med dekonstruktionismen hentydes til receptionen af Jacques Derrida i en nordamerikansk kontekst). Dens afsæt er dekonstruktionismens skriftkonception, en afidealiseret og decentreret hermeneutik, der læst ud fra et jødisk perspektiv betyder, at Susan Handelman for eksempel henleder opmærksomheden på ofte oversete og underprioriterede aspekter ved en række nyere kritikere (især Freud, Lacan, Derrida og Bloom). Samtidig er den en kritik af dekonstruktionismen. Den er et forsøg på via en alternativ hermeneutik, den jødiske, at komme hinsides dekonstruktionismens afvæbnende aporier. Terry Eagleton udtrykker rammende følelsen af det teoretiske ødeland, som dekonstruktionismens besættelse af tekstens radikale ubestemmelighed og tomhed efterlader i sit kølvand: "Litteraturen vidner for dekonstruktionisterne om umuligheden af, at sproget nogen sinde taler om andet end sin egen fiasko, ligesom en kedelig person på et værtshus" (Eagleton, s. 146).

Harold Bloom, som er et originalt eksempel på en litterær kabbalist, lufter en

lignende utilfredshed. Han karakteriserer dekonstruktionismens frispilfortolkninger som kritikens frie fald (Bloom/75, 1, s. 79). Bloom er også en af de fire fra 70'ernes hermeneutiske mafia fra Yale Universitet, hvilket gør ham til det personificerede bevis på, hvor snæver relationen er mellem inddragelsen af jødisk hermeneutik og dekonstruktionismen. *Map of Misreading* og *Kabbalah and Criticism* (1975) er begge udvidelser af Blooms kreative poetik fra *Anxiety of Influence: A Theory of Poetry* (1973) i retning af kabbalisme. Senere har en anden Yale-kritiker, G. H. Hartman, fulgt efter. I essaysamlingen *Saving the Text* (1981) inddrager Hartman et jødisk tekstunivers med billedforbud, Moseloven og en række gammeltestamentlige anekdoter til at eksemplificere og udvide Derridas subtile stil og kritik. Susan Handelman, som herhjemme er blevet introduceret af H. C. Wind i *Religion og kommunikation* (1987), fremhæver, på baggrund af en antagonistisk læsning af forholdet mellem jødedom og kristendom, dekonstruktionismens stormløb mod den logocentriske hermeneutik som endnu et eksempel herpå. Det gør hun i *Slayers of Moses* (1982) og i "Jacques Derrida and the Heretic Hermeneutic" (1983). Bloom, Hartman og Handelman står for de mest omfattende indlæg, men mange andre har blandet sig. En del er samlet i den omfangsrige antologi *Midrash and Literature* (1986, red. af Hartman & Budick), i hvilken man finder en fyldig bibliografi om emnet.

Teologi og litterære paradigmer

Med inddragelsen af jødisk hermeneutik til nærmere belysning af digt og teori begås en teologisering af det litteraturvidenskabelige paradigme. Det er på den ene side slet ikke et ukendt fænomen inden for den anglo-amerikanske litteraturteori, hvor der er en lang tradition for at blande teologi og litteratur. På den anden side er det udtryk for en effektiv forskydning af dekonstruktionismen, som netop er kendt for sin opstand mod inadækvate teologiske fordomme i de litteraturvidenskabelige metoder. Derridas kritiske decentring kan læses som en møjsommeligt og maskeret forkætringsproces af den vesterlandske metafysik. Og dekonstruktionismen er beslægtet hermed, fordi den er en metodisk afidealiserende af en litteraturhistorisk videnskab, hvor fundamentet er den europæiske idealismes enhedstænkning og metafysiske kristendomsforståelse. Forskellen er dog, at den litteraturvidenskabelige kontekst bevirker en demaskering, fordi tekstteori allerede på forhånd implicerer, at der handles ind i en litterær fiktion.

I det, der siden er blevet betegnet som den dekonstruktive vending 'Great Debate', anklager J. Hillis Miller i anmeldelsen *Tradition and Difference* af M. H. Abrams' studie af romantikken, *Natural Supernaturalism: Tradition and Revolution in Romantic Literature* (1971), Abrams for at ignorere litteraturens

sproglige form og dermed sprogets subversive kraft, når han på et teologisk og metafysisk grundlag kan hævde romantikkens sekularisering, som en forskydning (displacement), der i al væsentlighed bevarer den kristne teologis ideer og tankesæt. Heroverfor plæderer Hillis Miller for en tekstteori og en læsning af litteratur, der radikalt hævder diskontinuiteten. Med udgangspunkt i litteraturens sproglighed er der tale om en dekonstruktion af myten om kulturens enhed og traditionens mimetiske overleveringskraft.

Trods denne lakoniske skitsering af dekonstruktionismens opsporing og for-kætring af en teologisk og idealistisk funderet litteraturvidenskab, skulle det være nok til i sammenhængen at pege på Derridas iagttagelse: At kritikken er indfanget af en cirkel, så den altid er en indirekte bekræftelse af det kritiserede (Der/67, s. 412). Så meget mere er det ironisk at konstatere dekonstruktionismens forskydning af Derrida i teologisk retning. Et faktum, der også kan aflæses herhjemme, hvor Derridareceptionens anden fase, det vil sige den amerikanske inspirerede, anført af Hans Hauge, netop bevæger sig i et teologisk interessefelt. Derrida har trods sin tidlige afstandtagen fra enhver sammenligning af metafysikkritikken med en negativ teologi (Der/72, s. 6) senere inddraget den negative teologi sin interesse (*Semeia* 23, s. 61-62) og fremhævet det umulige i at forstå nordamerikansk dekonstruktion uden en inddragelse af forskellige religiøse traditioner (Der/86, s. 16).

Den litterære interesse for jødisk hermeneutik er en revisionistisk kritik af dekonstruktionismen, ført indefra, med dekonstruktionismens egne midler. Ved retrospektivt at gøre 70'ernes litteraturteoretiske opgør til et spørgsmål om forskellige teologier, nemlig henholdsvis jødedom og kristendom (Handelman), rammes dekonstruktionismen polemisk, og der åbnes muligheder for nye teori-dannelser inden for litteraturvidenskaberne. Således kommer den jødiske tekstforståelse og interpretationspraksis til at fremstå som en alternativ kritik hinsides den græsk- og kristent bestemte logocentrisme. Derfor er forskydningen af dekonstruktionismen i jødisk retning på én gang selv en forskydning og en fortsættelse af dekonstruktionismens praksis, idet decentreringen og kritikken af logosbegrebet fortsættes.

Teologi, litteratur og kætteri

Kætteri forbeholdes normalt til beskrivelse af religiøse samfunds udelukkelse og fordømmelse af afvigere, så det kræver nærmere overvejelse, når man pludselig støder på ordets forholdsvis hyppige brug til forklaring af æstetik, hermeneutik og kritik.

Indledningsvis blev forskydningen af jødisk hermeneutik beskrevet som en slags kætteri, ikke kun fordi forståelsen af traditionens konstitutiv er yderst for-

skellig inden for henholdsvis teologi og æstetik, men også fordi kætteri optræder som en positiv bevægelse inden for den litterære rabbinisme. Både i Blooms beskrivelse af den kunstneriske skabelsesproces og i Handelsmans karakteristik af kritikens religionshistoriske determination spiller kætteri en central rolle. Bloom tolker den kunstneriske skabelsesproces som en revision, der gennemføres via mistolkninger (misprision), og Handelsman analyserer kritikken som en kættersk mediering.

Kætteri kan anskues fra flere forskellige vinkler, men det afgørende er, at kætteri på en gang betegner noget ekskluderende og noget tvetydigt. Det er en betegnelse om de andre, der, fordi de af den ene eller anden grund betragtes som afvigere, udelukkes. Men kætteri er også en tvetydig størrelse i den forstand, at de udelukkede betragter sig selv og deres religiøse praksis som genuin og sand. Ser vi bort fra kætteri som en snæver religionshistorisk kategori, så er det Blooms opdagelse, at kætteri, misfortolkningens påståede genuine status, ved sin tvetydighed er en beskrivelse af det kunstneriske geni og den dynamik, der driver den kunstneriske skaberkraft. Forskydningen af begrebet medfører den forskel, at kætteri, som en betegnelse for afvigelse uden for den religiøse kategori, får en ny, mere positiv betydning, fordi det inden for æstetikken ikke betragtes som negativt at være afviger. Det er snarere forudsætningen for at være et kunstnerisk geni. Kætteri er en bevægelse i antimimetisk retning, derfor er der så dyb affinitet til æstetikken, hvis moderne sandhedsprætention implicerer en kraftig modifikation af mimesis som en gyldig kategori til beskrivelse af det kunstneriske produkt. Ligesom den mimetiske kategori er blevet devalueret som grundlag for vurdering af det færdige kunstværk, så kunst, der ligner, i bedste fald betragtes som kopi og i værste som plattenslageri; så er det ligeledes symptomatisk, når dekonstruktionismen hævder et uomgængeligt alogisk og disjunktivt element i selv den mest forpligtede traditionalisme.

Dekonstruktionen er en sammmentænkning af æstetik og kritik, i den forstand, at de retoriske figurer betinger en tilsidesættelse og en forandring af det forudgående, fordi selv den mest akkurate imitation i sproget er subversiv, så den uundgåeligt ødelægger og transformerer, hvad den kopierer (Miller/72, s. 6). Det modsatte ville også, ud fra en æstetisk betragtning, let blive opfattet som en tilsidesættende dom af tradition og kunstværk som værdiløse.

I modsætning til forståelsen af den moderne æstetik gælder det for en religiøs tradition, at gentagelsen af en rite eller en lov forstås som en kongenial fortsættelse af en i forvejen fastlagt praksis. Gentagelsen er selvfølgelig ny, men den er ny, forstået som en opfyldelse af traditionen i gentagelsens nu. Som sådan implicerer gentagelsen i religiøst regi aldrig en forsagelse af traditionen, men er derimod en bekræftelse. Den eneste forsagelse, der eventuelt kan indgå i gentagelsen af rite eller lov, er forsagelsen af det sekulære menneske. Derfor er det

kætteri, når en religiøs gruppe udskiller sig fra en anden på grund af uoverensstemmelser, med hensyn til hvorledes traditionen rettelig opfyldes. I forholdet mellem jødedom og kristendom indgår kætteriet netop som en udskillelse med rod i samme tradition, som de hver især mener at opfylde, hvilket tydeligst kommer til udtryk i det faktum, at begge hævder at være det sande Israel.

I forhold til hermeneutiske overvejelser kalder forskellen mellem æstetikens antagonistiske og religionens kongeniale karakter på en problematisering af forholdet mellem litteratur og teologi, samt på en systematisk efterprøvning af begreber som tradition, fortolkning, inkarnation, kritik og kreativitet inden for begge felter. Inddragelsen af rabbinsk hermeneutik i litteraturkritik og tekstteori, som vi finder den hos Bloom og Handelman, implicerer disse begreber på en måde, der kaster lys over forholdet mellem litteratur og teologi fra en anderledes vinkel end den kendte narrative model, hvor den religiøse myte tillægges en nærmest arketypisk karakter med en styrke, der betyder, at den i litteraturen kan gentages i et uendeligt antal variationer. I det tilfælde, hvor denne kulturopfattelse udgør legitimiteten for en narrativ teologi, betyder det i realiteten, at kanon udvides til at omfatte al litteratur, hvori den kristne fortællestruktur: skabelse - syndefald - nyskabelse kan genfindes og udrages. Ligegyldigt om læsninger af den art gennemføres af teologer eller litterater, sker det oftest, at den apologetiske interesse går forud for læsningen og kritikken, hvilket i sidste ende betyder en forfladigelse af såvel teologi som litteratur.

Bloom

Blooms poetik er esoterisk. Den er kendetegnet ved en mangfoldig og fremmed terminologi, som betyder, at den modsætter sig en systematisering af traditionel art. Umættelig og med en ukonventionel foretagsomhed henter Bloom inspiration til sin kreative poetik fra rabbinsk hermeneutik, jødisk mystik, gnosticisme og teosofi med samme selvfølgelighed, som når han refererer til den litterære kanon: Milton, Wordsworth etc. eller til modernismens hævdevundne kritikere Nietzsche, Freud med flere.

Blooms inddragelse af kabbalistisk visdom i formuleringen af sin poetiske hermeneutik skal ses på baggrund af et ønske om at finde et kritisk paradigme, der ikke alene beskriver interpretation som transformation og substitution (Bloom/75, 1, s. 43), men som også poetisk og retorisk er på højde med digtningen. Ifølge Bloom betyder det en cementering af opfattelsen, at *digt er teori* og omvendt.

Affiniteten mellem religion og digt, hævder Bloom, består deri, at motivet er identisk. Begge er de besværgelses-litanier, der skal bortmane og tæmme de færer, som mennesket trues af: naturen og døden. Med digterens ret til at overras-

ke bestemmer Bloom uden modifikationer, i lighed med hvad dialektisk teologi har ment om forskellen mellem religion og kristendom, at formålet med den religiøse besværgelses-litani er at bortmane og tæmme de farer, der måtte true mennesket fra naturen, hvorimod digtningens formål er at overkomme dødens trussel. Under samme perspektiv erklærer Bloom, at "religion is spilled poetry" (Bloom/75, 2, s. 52). Derfor kan det ikke undre, at Bloom i sin plaidoyer udmærker Kabbalaen frem for andre religiøse systemer derved, at den allerede er poesi.

I modsætning til Northrop Frye, der neoromantisk konstituerer myten som fundament for poetikken, er det interessant, at glosen myte ikke spiller nogen rolle i Blooms poetik. Måske er det fordi, myten let associeres med en idealistisk naturopfattelse; at den sammen med Blooms afvisning af Fryes poetik betegner en overspiritualisering, der uhensigtsmæssigt placerer den generative styrke i myten som type og ikke i relationen mellem digter og tradition (Bloom/75, 1, s. 79).

Blooms guide til Kabbalaen er Gershom Scholem, som han tilskriver en indflydelse af Miltons dimensioner inden for sin videnskab. Og en særlig interesse tildeles to store kabbalister fra renæssancen Moses Cordovero (1522-70) og Isaac Luria (1534-72).

Kabbala betyder tradition. Kabbalismen betegner jødedommens mystiske tradition. I modsætning til den rabbinske jødedom bærer den tydelige træk fra gnosticisismen og nyplatonismen, hvorfor kosmogonier, der skildrer skabelsen som et fald, indgår i de kabbalistiske skabelsesspekulationer. Bloom fremhæver i sin læsning netop disse sider af Kabbalaen, der aldrig har været accepteret af den rabbinske jødedom, men som til gengæld forbinder den med occidentens okkulte miljøer (Bloom/75, 2, s. 18-22). Kabbalismens forkætrede status forbinder Bloom med et revisionært mod, som han også finder i digtningens storhed og kamp for udødelighed. Opfattelsen af skabelsen som et fald og følgelig som ufuldendt fordrer kabbalistens restitution; ligesom den sammen med skriftens primære status udstyrer kabbalismen med en distance til naturen. Samme distance søger Bloom at øge mellem tradition og digter, mellem tekst og læser. Efter Blooms overbevisning er Kabbalaen poesi, fordi den som skriftens teori, er "*a vision of belatedness*" (ibid., s. 17).

Den poetiske inkarnation

Digtningens revisionære kraft betyder, at den *poetiske inkarnation* i højeste grad ligger Bloom på sinde. Det gør den, fordi den revisionære kraft alene udgår fra digterens inkarnation af traditionen, såfremt denne inkarnation er poetisk, det vil sige stærk. Den poetiske inkarnation har sandhedsprætention, som

en *revision*, men den er ikke teologisk. Er den noget i den retning, er den en religiøs agoni, udkæmpet med traditionens tyngende forfædre, hvilket betyder, at Bloom skænker inkarnationens skandaløse karakter opmærksomhed og koncentration. Blooms poetik er en *tour de force*. Han konsumerer de tekster, han lader sig inspirere af. Underfundigt og i en form som et prosadigt er Blooms poetik en hyldest til den stærke poet (Nietzsche). Findes der en myte i det bloomske univers er det Freuds formulering af Ødipuskomplekset, ud fra hvilken Bloom beskriver den kunstneriske skaben som *angsten for indflydelse*. For digteren er angsten for indflydelse så kritisk, at det kan ende med mord på traditionens forfædre og selvindsættelse i deres sted.

Bloom kan næppe tænkes uden om den dekonstruktive kritik, men han kritiserer den for at afspiritualisere kritikken i en grad, så den, begrænset af sin antimimetiske teori og domineret af en frispilspræmis, tenderer kritikkens frie fald, så relationerne mellem tekst/læser, tradition/digter aldrig rigtig konfronteres. Bloom tilslutter sig dekonstruktionens afidealiserende og antimimetiske teori, men i kampens tjeneste insisterer Bloom på en *supermimesis*, så der ryddes en plads, hvor digter mod digter og tekst mod tolkning sættes stævne (Bloom/75, 1, s. 79-80).

En digter er forsinket i forhold til det, der allerede er digtet, hvad der også gælder kritikeren. Men i modsætning til kritikeren har digteren altid været pinligt ubekvem ved denne forudsætnings katastrofale karakter og længtes efter, at det skulle forholde sig anderledes. Ikke mindst fordi det er en påmindelse om en mangel. Inkarnationens katastrofale karakter er udtryk for et dialektisk forhold mellem digterens forfædre og det forhold, at digteren er sidst. Den er en slags 'mangeldialektik' mellem forudsætning og forsinkelse, der på én gang giver den poetiske inkarnation et skær af katastrofe og nødvendighed. Oplevelsen er katastrofal, fordi den indebærer digterens angst for at dø (Bloom/75, 1, s. 58) i stedet for den poetiske inkarnations udødelighed.

Agonien, skabelsen som en antitetisk relation, får Bloom til at hævde mistolkningen, gentagelsens subversion, som en poetisk nødvendighed. Et stærkt digt vil efterlade det indtryk, at det er først. Det vil få oprindelsens karakter og således være en manifesteret tilsidesættelse af den diakrone tids ordening af for eksempel årsag og virkning. Domineret af ønsket om forandring og restitution, bestemmer Bloom digtningens revisionære kraft via den poetiske inkarnation, ikke som en decentrerende, men som en recentrerende.

Angsten og forsinkelsens blotlæggelse af tab og mangel finder Bloom ikke tematiseret i den hermeneutiske tradition af græsk-kristen oprindelse, hvor enhed og fuldendelse er fastslåede dogmer. Derimod finder Bloom i den kabbalistiske tradition et paradigme, hvor mangelen, nemlig eksilet, er årsagen til kabbalismens revisionære kraft.

Den opmærksomhed, Bloom tillægger angsten for indflydelse, vidner også om den store rolle, Freud spiller i Blooms poetik. Ikke kun som psykolog, men i lige så høj grad som en stærk retoriker, hvis revisionære kritik Bloom finder præfigureret i kabbalisten. Hvad der omvendt får ham til at tolke Kabbalaen som en "pshycology of belatedness". *Belatedness* lader sig vanskeligt oversætte til et enkelt dansk ord, da det både kan betyde forsinkelse, formørkelse og bagklogskab. Det betegner i Blooms revisionisme det faktum, at vi under indflydelse altid handler retrospektivt. Blooms opdagelse af, at Kabbalaen indeholder mange præfigurationer af den freudianske doktrin, beviser ikke at kabbalisterne læste som Freud. I Blooms kabbalistiske logik beviser det, at Freud har en styrke, der betyder, at Bloom ikke kan forstå Kabbalaen uden om Freud (Bloom/75, 1, s. 43). Derfor skal Blooms forkusering på angsten for indflydelse ikke ses som et forsøg på at kortlægge en given digters poetiske kilder (Bloom/75, 1, s. 7). Lige så lidt som en undersøgelse af traditionens genbrug af billeder, motiver og ideer gennem videregivelsen fra digter til digter. Med kabbalisten og retorikken fjerner Bloom sig selv og Freud fra de litterære metoder, der med psykologiske analyser mistænkeliggør den kunstneriske skabelse.

Bloom foretrækker indflydelse som en substitution for begrebet tradition, fordi det i modsætning til tradition associerer en mangel eller et tab. Indflydelsen, hævder Bloom kryptisk, angiver, at der ikke findes tekster, men kun relationer mellem tekster, hvoraf Bloom slutter, at enhver tekstrelation er et møde mellem betydninger (Bloom/75, 1, s. 76). Den er med andre ord en handling styret og domineret af en indflydelsesrelation (ibid., s. 3). Bekræftelsen på indflydelsens dominans henføres til det faktum, at den altid fornægtes af den stærke poet (ibid., s.10). Fordi den er en variation af angsten (ibid., s. 7), forsvarer digteren sig imod den ved at revidere den med sin indbildningskraft (imagination), så den for eftertiden, såfremt digteren er stærk nok, kommer til at betegne digterens uafhængige originalitet.

Revisionen inddeler Bloom i *Anxiety of Influence* i seks ratioer: clinamen, tesera, kenosis, dæmonisering, askesis, apophrades. Det er typisk for Bloom, at ratioerne benævnes med ukendte og glemte gloser taget fra vidt forskellige sammenhænge. Han begrunder ingen steder sin ekstravagante omgang med ord. Men det forekommer som et sprogligt ubevidste, der skal demonstrere tidens glemsel og indflydelsens fremmedgørende magt. Samtidig med at indoptagelsen af det fremmede i sproget omvendt vidner om den revisionære krafts begærlighed efter at overkomme fremmedgørelsens eksil. Uden at gå ind på en detaljeret forklaring betegner de en bevægelse fra mistolkningen over udgydelse og isolation til den døde genopstandelse.

Kabbalisternes stadige revision af skabelsen er selve længselens inkarnation. Den er længselen efter forandring - efter eksilets ophør. Det samme livsbekræf-

tende motiv driver digterens skabertrang.

Jeg har undgået en detaljeret gengivelse af Blooms mange iagttagelser i Kabbalaen, fordi terminologien er omfangsrig og fremmed. Men da Bloom skænker skabelsesspekulationerne særlig opmærksomhed, skal det i korthed refereres, at han knytter til ved kabbalismens spekulation over *Guds ambivalens*, det at Gud på en gang er uendelig (Ein-sof) og ingenting (ayin); *skabelsen* som et resultat af en dualistisk lysindflydelse af så kraftige dimensioner, at den førte til det katastrofale fald; *skriften* som det guddommelige fragment og kabbalismens revisionære tolkninger som en restitution af disse.

I Lurias beskrivelse af skabelsen finder Bloom et paradigme, der i overensstemmelse med den skabende digters situation, implicerer en regressivitet af katastrofale dimensioner. Lurias skabelse er i tre faser: (zimzum, shevirah ha-kelim, tikkun), hvoraf Bloom finder størst anvendelse for den første. Zimzum er en grænsebestemmelse, der indfører ideen om, at Gud i skabelsen bliver transcendent i den forstand, at han trækker sig tilbage til sin skjulthed, ind i sig selv, for at gøre plads til det skabte (Bloom/75, 2, s. 39). I Blooms kontekst er zimzum et eksempel på begrænsningens sammensatte topologi, der både tematiserer eksilet og de psykologiske forsvarsmekanismer (Bloom/75, 2, s. 83). Zimzum fungerer via en række troper: ironi, metonomi og metafor, der tilsammen fører til Guds sublimering af sit selvnærvær. Sublimeringen kulminerer i en række dualistiske forsvar, som den skabte verden er begrænset af. En sådan begrænsning, konkluderes det, fordrer, at der skabes (ibid., s. 76-77).

Som resultat af en kraftig tilstrømning af lys fra henholdsvis Gud og det tomme skabtes nogle kar. Det ypperste kar var Adam Kadmon, der som kampplads for den enorme tilstrømning af lys udspyede skriftmønstre. Da blev karrene overbebyrdet, hvorfor de splintredes og faldt ned (shevirah ha-kelim). Den tredje fase (tikkun) er kabbalisternes restaurering på baggrund af de hellige skrifter.

Bloom forskyder Kabbalaen retorisk og psykologisk. Den analyseres, sådan som Bloom ville analysere et digt. Drevet af en revisionær interesse kobles kabbalismens okkulte indsigt og dens revisionære energi med Freuds psykologiske indsigt i menneskets skjulte væsen.

Bloom forskyder altså med sin mislæsning, under angsten for indflydelse, både kabbalismen og Freud, for under et retorisk perspektiv at udforske digtningens okkulte sider og mønstre. Blooms poetik er en hyldest til det skabende menneske. Og et forsvar for geniets ret til at overskygge traditionen.

Med kætteriet indarbejdet er kabbalismen religion og æstetik i et. For Bloom er den ikke mindst en paradigmatiske legitimering af forandringens irreversibilitet, den diskontinuitive serie af mislæsninger, som digteren og skabelsen forårsager.

Handelman: Kritik og kætteri

Handelmans fremstilling af jødisk hermeneutik er domineret af Blooms poetiske transformering af kabbalismen. Hendes projekt i *Slayers of Moses* er i traditionel forstand en hermeneutisk udredning, og som sådan anderledes både hvad angår metode og mål. Bogens første halvdel er spændende, fordi den er en sjælden systematisk orientering om den rabbinske hermeneutik, der gør den tilgængelig og aktuell i en litteraturvidenskabelig sammenhæng. Men hendes anliggende er ikke kun at introducere. Det er i høj grad polemisk, hvad der forårsager en række utilfredsstillende begrænsninger og fordomme.

Handelmans analyse bygger på den tese, at rabbinsk hermeneutiks opdukken i litterære teoridannelser via Freud, Lacan, Derrida og Bloom, der biografisk set er jøder, blot er endnu et produkt af en lang og stormfuld relation mellem jødedom og hellenisme. De to kulturelle aner, der tilsammen udgør den vesterlandske kultur (Han/82, s. 3).

I en vis forstand er det analysens forudsætning, men det er også et spændende biprodukt, at hun, i forlængelse af Bloom, overvejer kritikens kulturelle konstitution, som et produkt af forskellen mellem jødedom og hellenisme, hvis årsag hun henfører til relationens antagonistiske islæt. *Kritik er et jødisk kætteri*. Udsprunget af undertrykkelsen forklares den som jødens konflikt med sin jødiske herkomst i et hedensk domineret samfund. Konflikten er dobbelt i den forstand, at der også indgår en kamp for at høste anerkendelse i den afvisende kristne kultur. Kritikens mobilisering er et forsøg på fra jøden at mediere og udligne konflikten ved på én gang at eliminere og identificere sig med dens årsager. Gennem en læsning af Freud, der modsat den fagpsykologiske læsning af Freud hovedsageligt henter sin reference fra "Moses og monoteismen", beskrives kritikken som en forskydning, der er analog til fadermordet. For Freud var Moses personifikationen af faderen som den jødiske herkomst, hvilket betyder at forskydningen af den i lighed med fadermordet er en tosidet størrelse, der omfatter både frasigelse og identifikation. Fadermordets dialektik er forskydningens mulighedsbetingelse, på samme måde som kritikken er en forskydning af den jødiske tradition ind i en kristen/hedensk kontekst. I Freuds tilfælde betyder det for Handelman en legitimering af en sammenlignende læsning af psykoanalyse og rabbinsk hermeneutik. Psykoanalysen er slet og ret et produkt af en mediering mellem Freuds personlige ambivalens mellem Freud som rabbiner og Freud som tysk videnskabsmand (Han/82, s. 132-33).

I Derridas tilfælde kommer det samme jødiske kætteri til udtryk ved, at dekonstruktion tolkes som en subversiv repetition af den struktur, som den analyserer. Dekonstruktion forklares således som en forskydning af det metafysiske projekt i jødisk retning, der fortsat lader sig definere inden for metafysikkens

rammer (Han/82, s. 166).

Kætteriet tolkes som en besættelse, en fetichisme, af tanken om oprindelse. Fordi hele energien sættes ind på at fortrænge oprindelsen: den jødiske opvækst, bliver den i sin forskudte form dekonstruktionens udsøgte objekt, det vil sige subjektets substantielle enhed, selvnærværet etc.

I modsætning til Bloom, der i interesse for skabelsens anatomi åbent opløser traditionens historistiske og videnskabelige paradigmer, så prætenderer Handelsman en historisk funderet undersøgelse, der ikke desto mindre ukritisk er struktureret på dekonstruktionismens metafysikkritik, og dens opløsning af forholdet mellem historie og fiktion. Overført på en systematisk og historisk anlagt analyse af forskelle mellem jødedom og kristendom, bliver det til fordomme, med katastrofale følger for analysens troværdighed. Det er for eksempel slående, at Handelsman på intet tidspunkt differentierer mellem metafysik og kristendom, hvad der vidner om en uvidenhed af dimensioner. Det får til følge, at Paulus' kristocentriske læsninger af det Gamle Testamente uden modifikationer identificeres med logocentrisme. Det er ikke uden videre en oplagt konnotation hos Derrida, der ikke beskæftiger sig nævneværdigt med teologi. Identifikationen er da også direkte forkert: Ud fra Paulus' dialektiske teologi med troen på en Gud, der i sin almægtighed er skjult og åbenbaret, udspringer der i virkeligheden en kristen tradition, der er langt mere forbundet med jødedommen, end Handelsman vil indrømme.

For sin indsigt i jødedommen er Handelsmans analyse blevet kritiseret for manglende teoretisk og historisk substantialitet (Stern, s. 96). For eksempel skelnes kabbalisme ikke fra den rabbiniske jødedom. Ligesom Kabbalaens gnostiske og nyplatoniske træk helt ignoreres. Hertil kommer, at den biografiske begrænsning tvinger analysen ind i en enten-eller diskurs, der hindrer en række interessante sammenligninger af for eksempel Northrop Frye og Harold Bloom, Gadamer og Derrida. I Handelsmans betoning af modsætninger er Frye kristen og Bloom jøde, hvorfor der ikke peges på sammenfaldende tendenser overhovedet. En sådan tilsidesættelse af kritiske teories pålydende, til fordel for en polemisk pointe, lader kun læseren tilbage med et magert udbytte. Det kan konkluderes med følgende: Når alle metoder i virkeligheden er ideologier og alle teologier ideologiske, så er alle metoder forskudte teologier.

Litteratur

- Abrams, M.A.: *Natural Supernaturalism, Tradition and Revolution in Romantic Literature*, New York 1971.
- Bloom, H.: *Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*, New York 1973.
- Bloom, H.: *A Map of Misreading*, Oxford Univ. Press, New York 1975 (Bloom/75, 1).
- Bloom, H.: *Kabbalah and Criticism*, Seabury Press, New York 1975 (Bloom/75, 2).
- Derrida, J.: *L'écriture et la différence*, Paris 1967.
- Derrida, J.: *Marges de la philosophie*, Paris 1972.
- Derrida, J.: *Memoires for Paul de Man*, Columbia Univ. Press, New York 1986.
- Eagleton, T.: *Literary Theory*, Blackwell, Oxford 1983.
- Handelman, S.A.: *The Slayers of Moses*, Albany Univ. Press, New York 1982.
- Handelman, S.A.: "Jacques Derrida and the Heretic Hermeneutic": *Displacement: Derrida and After* (red. Krupnick, M.), Indiana Univ. Press, Bloomington 1983, s. 98-129. Oversat i dette nummer af *Slagmark*.
- Hartman, G.H.: *Saving the Text*, Johns Hopkins Univ. Press, Baltimore 1981.
- Hartman, G.H.: *Midrash and Literature* (red. Hartman, G.H. & Budick, S.), Yale Univ. Press, New Haven 1986.
- Miller, J.H.: "Tradition and Difference": *Diacritics*, Winter 1972, s. 6-13.
- Stern, David: "Literary Criticism or literary homilies?": *Prooftext*, vol. 5,1, 1985, s. 96-103.